

Emlékezés Kőváry Lászlóra (1819-1907), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering László Kőváry (1819-1907), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Kőváry (más írásmóddal Kővári) László jogász, történész, statisztikus, városépítő polgár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1819. július 7-én született Tordán (Torda vármegye). 1907. szeptember 25-én hunyt el Kolozsváron.

A Magyar Tudományos Akadémia Kőváry Lászlót 1883. május 17-én tartott közgyűlésén választotta levelező tagjává. A Magyar Tudományos Akadémia levelező taggá választását követően „Történetünk eszmemenete és nyugvópontja” címmel négy évvel később, 1887. június 13-án tartotta székfoglaló előadását.

Kőváry László tanulmányait szülővárosában, az unitárius algimnáziumban kezdte és a kolozsvári unitárius kollégiumban folytatta. Jogi tanulmányokat a kolozsvári református kollégiumban folytatott.

Több éven át, 1842 és 1848 között, előbb joggyakornok, majd írnok volt a marosvásárhelyi királyi táblán.

Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. május 2-án Ellenőr címmel erősen radikális irányzatot követő politikai lapot alapított Kolozsváron. 1848. június 8-án Szemere Bertalan az Országos Statisztika Hivatal titkárának nevezte ki. Fontos megemlíteni, hogy Kossuth Lajos pénzügyminiszter mellett ellátta a statisztikával kapcsolatos teendőket is.

A kormány 1848 októberében Kőváry Lászlót Erdélybe küldte. Először Háromszéken működött, majd Debrecenbe ment. Debrecenből a kormány Nagyszeben (Hermannstadt) bevétele után 1849. március 15-én az erdélyi sereg hadi tudósítójaként és historikusaként Bem József seregéhez küldte. Kőváry József haditudósítói tevékenysége a zsigárdi fegyverletételt követően ért véget.

Kőváry László a forradalom és szabadságharc leverését követően menekülni volt kénytelen. Székelyföldön, a szent-demeteri kastélyban keresett menedéket Terényi (Stummer) Lajossal együtt, aki Ipolyi (Stummer) Arnold (1823-1886) történész és művészettörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja, püspök, testvére volt. Rejtekhelye felfedezését követően először a marosvásárhelyi várbörtönbe, majd a kolozsvári börtönbe került. Néhány hónap múlva azonban, az 1850-ben vezérőrnaggyá (Generalmajorrá) előléptetett Karl von Urbantól, kegyelmet kapott.

Személyi szabadságát visszanyerve Pestre költözött. Pesten a tekintélyes Pesti Napló munkatársa lett. Történelmi kutatás céljából a gyulafehérvári és a marosvásárhelyi könyvtárban folytatott kutatómunkát. Marosvásárhelyről visszatért Pestre. Pesten a katonai kormány letartóztatta és Kolozsvárra internáltatta. Ennek oka az volt, hogy Makk Józsefet, aki a marosvásárhelyi várból megszökött és őt meglátogatta, Kolozsvárról való menekülésében segítette.

Kőváry László Jakab Elekkel (1820-1897), a jeles jogtudóssal és történésszel, akit a Magyar Tudományos Akadémia 1870. május 25-én tartott közgyűlésén levelező tagjának, majd 1889.

május 3-án tartott közgyűlésén rendes tagjának választott. együtt adta ki az Ébredő és a Remény című, Erdély szerte széles körben olvasott lapokat.

1854-ben Kolozsváron kötött házasságot kiadója, Tiltsch János, unokahúgával. A házasság révén Kolozsvár patríciusi családjai körébe került. Mentesült az anyagi gondoktól és az irodalomnak élhetett. Említést érdemel, hogy 1862-ben megvásárolta a Korunk című politikai lapot, melyet Deák-párti szellemben szerkesztett öt éven át, 1867-ig, az Osztrák-Magyar Kiegyezésig..

Az országos statisztikai hivatal szervezése során meghívást kapott az 1848-ban már betöltött hivatala elfoglalására Ezt a felkérést azonban sokrétű, Kolozsvárhoz kötődő hírlapírói és tudományos munkájára való hivatkozással elhárította.

Kőváry László az első magyar biztosító-társaság felállítása alkalmával ennek kolozsvári irányítója lett. Nem sokkal később a Kolozsváron létrehozott Victoria biztosító-társaság egyik igazgatói állását foglalta el.

Jogi vonatkozású tudományos munkáságának középpontjában a biztosítási jog művelése és tudományos igényű ismertté tétele, népszerűsítése állt. Az 1870-es években megírta a biztosítás Encyclopaediáját négy kötetben. E művének első kötete a biztosítás bibliográfiáját, történetét, politikáját, matematikai elméletét, a biztosítási ágak rendszerét foglalta magában, magyarul és német fordításban. A mű sajnos csak kéziratban maradt fenn, nem került kinyomtatásra.

Munkájával francia nyelven pályázott a párizsi akadémiánál. A párizsi akadémia Kőváry László munkáját 1883. november 10-én dicséretben részesítette, ami komoly nemzetközi elismerést jelentett. Kőváry László az Encyclopaedia III. kötetének első felét az Életbiztosítás rendszere címmel 1884-ben tette közzé nyomtatásban.

Kőváry László házassága gyermektelen maradt. Minden erejét a társadalmi előrehaladásra fordította. Mint Kolozsvár tiszteletbeli főjegyzője és mint virilista-bizottsági tag aktív részt vállalt a fejlődő, 1872 óta egyetemi város szépészeti és közgazdasági viszonyai előmozdításában. Mint közgazdasági kérdéseket elemző népszerű előadó, takarékpénztári igazgató, valamint a kolozsvári unitárius főgimnázium felügyelő-kurátoraként is igen aktív tevékenységet fejtett ki.

A vasúti alkalmazottak lakásviszonyainak javításával foglalkozva egy telepet alapított, ezt Kőváry-telepnek nevezték, mely öt utcát és száz házat foglalt magában. Ezen a telepen a vasutasok részletfizetéssel, kedvezményesen vásárolhatták meg házukat.

Kőváry Lászlót a kolozsvári Ferenc József Királyi Tudományegyetem 1902-ben tudományos érdemeire tekintettel tiszteletbeli (honoris causa) doktorává avatta. Említést érdemel, hogy Kőváry Lászlót irodalmi munkásságára tekintettel az Erdélyi Irodalmi Társaság tiszteletbeli tagjának választotta.

Említést érdemel, hogy Kolozsváron a Bástya (ma Daicoviciu utca) és Víz (ma Rooseveltt utca) utcák sarkán lévő házon emléktábla hirdeti, hogy Kőváry László itt élt és dolgozott. Fontos megemlíteni, hogy a Magyar Unitárius Egyház Kőváry Lászlót ma is kiemelkedő, különös megbecsülésre érdemes tagjai között tartja számon.

Köváry László irodalmi tevékenysége is figyelemreméltó. Több novellát és verset is írt. Több, mint tíz éven át, 1843 és 1854 között a kolozsvári, kilenc kötetben publikált Györke Könyvtára szerkesztői teendőit is ellátta.

Köváry László felett az emlékbeszédet Márki Sándor tartotta a Magyar Tudományos Akadémián 1910-en, mely nyomtatásban is megjelent. Köváry László sírja Kolozsváron, a Magyar Tudományos Akadémia számos más elhunyt tagjához hasonlóan a Házsongárdi temetőben van.

Történeti kutatásai középpontjában az Erdélyi Fejedelemség újkori köz- és eseménytörténete állt. Levéltári kutatásai és tudományos érdeklődése kiterjedt Kolozsvárra történetére, továbbá az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc erdélyi eseménytörténetére is.

Köváry László a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében a magyarországi jogászok és történészek körében ismert tudósnak, jogásznak és történésznek egyaránt számított. Az oklevelek, dokumentumok körültekintő, magas színvonalú tudományos igényű elemzésére épülő történeti és a biztosítási joggal foglalkozó iránymutató, úttörő jellegű munkái századunk harmadik évtizedében is figyelmet érdemelnek.

Köváry László főbb munkái

Székelyhonról 1841. Kolozsvár, 1842.; Erdélyország statistikája. I. kötet. Kolozsvár, 1847.; Erdély régiségei. Pest, 1852.; Erdély földe ritkaságai. Kolozsvár, 1853.; Erdély nevezetesebb családai. Czimerekkel és leszármazási táblákkal. Kolozsvár, 1854.; Köváry László kisebb munkái. Kolozsvár, 1857. I-II. kötet (I. Száz történelmi rege. II. Történelmi adomák.); Erdély krónikája a forradalom után. Kolozsvár, 1859.; Erdély történelme (1847-ig) Kolozsvár, 1859–66. I-VI. kötet.; A magyar családi s közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek korából. Pest, 1860.; Erdély története 1848–49-ben. Pest, 1861.; Okmánytár az 1848–49. erdélyi eseményekhez. Kolozsvár, 1861.; Erdély építészeti emlékei. Erdély Régiségei 2., bőv. kiad. Kolozsvár, 1866.; Biztosítási Évkönyv 1870. A magyar és osztrák megszűnt, működő és keletkező biztosító társaságok történeti és statisztikai átnézete. Pest, 1870.; Kolozsvár szabad kir. város lakosai az 1869–70. népszámlálás szerint. Elnöki jelentés. Kolozsvár, 1870.; A megyei és országos állami biztosítás rendszere. Kolozsvár, 1871.; Az életbiztosítás, mint legbiztosabb tőkeszerzés népszerű ismertetése. Pest, 1871.; Erdély története: az ős-időktől korunkig. (Kuliffay Edével, Szilágyi Sándorral és Horváth Mihállyal) Budapest, 1876.; A kölcsönös segélypénztárak és gondoskodó intézetek nálunk és külföldön. Pest, 1877.; A vasutasok kötelező baleset biztosítása behozatala érdekében emlékirat. Pest, 1880.; Az életbiztosítás rendszere. Budapest, 1884.; Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira. Kolozsvár, 1898-99.; A millennium lefolyásának története s a millennáris emlékkalkotások. Budapest, 1897.; Brassai százéves pályafutása. Emlékirat. Kolozsvár, 1897.; Hunyadmegye kihalt családjairól. Déva, 1900.; Magyarország története, 1905. és Tájépek utazási rajzokban. Válogatta, bevezető jegyzetekkel ellátta Bálint József. Bukarest-Budapest, 1984.

Felhasznált irodalom

Köblös Zoltán: Kövári József irodalmi munkássága. Erdélyi Múzeum, 1907.; Márki Sándor: Emlékbeszéd Köváry László 1. tag felett. Budapest, 1910.; Lukinich Imre: A szabadságharc történetírói. Századok 1917.; Kelemen Lajos: Köváry László. In: Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére 1859-1909. Kolozsvár, 1942.; Faragó József: Köváry László balladagyűjtése 1852-ben. Ethnográfia 1979. és Egyed Ákos: Köváry László – a

városépítő polgár. In: Dáné Tibor Kálmán et alii szerk., Kolozsvár 1000 éve. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Magyar Közművelődési Egyesület, Kolozsvár, 2001,

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu